

УДК 387.01:005.336.2]:811.111'243

Холик А. Ю.*

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОФІЦІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ МАЙБУТНІХ ПРОГРАМІСТІВ

У статті висвітлюються погляди вітчизняних та зарубіжних учених та основні положення стратегічної компетентності як структурного компонента іншомовної комунікативної компетентності. Розкривається сутність та структура цих понять у контексті підготовки майбутніх програмістів у закладах вищої освіти. Здійснюється аналіз та порівняння структури та визначення комунікативної компетентності з-поміж досліджень. У статті висвітлено поняття «комунікативна компетентність», а також структура поняття, що була запропонована як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Здійснюється аналіз та порівняння понять «компетенція» та «компетентність». Більше того, проаналізовано структуру та поняття іншомовної комунікативної компетентності як комплексу знань, умінь та навичок, які використовуються впродовж професійної діяльності, а також для самоосвіти та розвитку в цьому випадку майбутніх програмістів. Також здійснено аналіз досліджень зарубіжних та вітчизняних учених, що працювали над дидактичними аспектами формування іншомовної комунікативної компетентності та її складових, а також власне досліджували іншомовну професійну комунікативну компетентність. Більше того, нагальної потреби вимагає дослідження професійно-орієнтованого спілкування, адже воно слугує основою в процесі взаємодії з майбутніми фахівцями. Уточнено та проаналізовано структуру стратегічної компетентності в контексті офіційного спілкування майбутніх програмістів, а також здійснено аналіз стосовно класифікації професійно орієнтованого спілкування програмістів та його безпосереднього впливу на подальше спілкування фахівців. Проаналізовано комунікативні стратегії та вміння необхідні майбутнім фахівцям-програмістам для успішного досягнення визначених цілей, а також їхній вплив на ефективність офіційного спілкування майбутніх програмістів.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, стратегічна компетентність, структура, офіційне спілкування, професійно орієнтоване спілкування.

Професійний успіх фахівця будь-якої галузі знаходиться в прямій залежності від рівня сформованості його іншомовної комунікативної компетентності. Як ніколи актуальною є проблема вдосконалення іншомовної підготовки майбутніх фахівців різних професійних спрямувань, зокрема це стосується підготовки майбутніх програмістів.

Великий відсоток як зарубіжних, так і вітчизняних праць присвячений проблемі іншомовної компетентності. Аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що існують різноманітні думки науковців стосовно особливостей структури комунікативної компетентності.

Упровадженням компетентнісного підходу в систему освіти займалися: Н. Бібік, О. Овчарук, О. Локшина, Л. Паращенко, О. Пометун та ін.

Питання формування іншомовної комунікативної компетентності вивчали С. Ніколаєва [10], О. Бігич [2], Н. Бориско, І. Зимня [7], Л. Зязюн, Г. Китайгородська [8], І. Задорожна [6], Г. Рогова, С. Савіньон, М. Свейн [11], Д. Гаймз [4] та ін.

Проблеми формування стратегічної компетентності висвітлені в наукових розвідках Д. Ньюнен (D. Nunan), Г. Каспер (G. Kasper), Е. Келлерман (E. Kellerman), А. Андрієнко [1].

Ці наукові праці доводять той факт, що є різноманітні думки як стосовно структури комунікативної компетентності, так і стратегічної компетентності, що є однією з її складових.

*© Холик А. Ю.

Мета статті – визначити сутність, уточнити структуру стратегічної компетентності в контексті офіційного спілкування майбутніх програмістів.

Завдання:

- 1) розкрити сутність та структуру поняття стратегічна компетентність майбутніх програмістів;
- 2) проаналізувати особливості реалізації стратегічної компетентності в офіційному спілкуванні майбутніх програмістів.

Методи дослідження: аналіз, синтез та порівняння результатів попередніх досліджень, а також структурно-функціональний аналіз.

На основі аналізу різноманітних підходів до трактування понять «компетенція» та «компетентність» російський культуролог О. Садохін робить низку важливих висновків:

- 1) компетенція та компетентність перебувають у тісному взаємозв'язку;
- 2) компетентність є похідною від компетенції, але вона характеризує вже власне окремого суб'єкта як носія компетенції;
- 3) кількість та якість професійних та фахових знань суб'єкта виступають передумовою ефективної реалізації його компетентності.

Поняття «компетенція» передає зміст певної діяльності, у той момент, як «компетентність» є сукупністю якостей особистості, необхідних для реалізації цього змісту [9, с. 54].

Сучасними науковцями поняття «компетентність» трактується, як особлива здібність, що дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми й завдання, які виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя.

За А. Бодальовим [3, с. 34], компетентність є вмінням вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності.

За М. Чошовим [16, с. 160] компетентність є здатністю до актуального виконання діяльності, яка передбачає постійне оволодіння новою інформацією та оновлення знань, які дають можливість успішно розв'язувати професійні завдання в конкретних умовах.

Важливо зазначити, що поняття комунікативної компетенції передує компетентності, адже компетенція є складовою компетентності на мезорівні іншомовної професійної компетентності, на рівні з прагматичною, дискурсивною, функціональною, референційною, соціокультурною та міжкультурною компетентностями [9, с. 54].

Поняття «комунікативна компетентність» увійшло в лінгводидактичну науку в 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Гаймзу [4, с. 213] – Д. Гаймз «Концепція комунікативної компетентності».

Згідно з думкою Д. Гаймза, сутність комунікативної компетентності полягає в розумінні ситуативної доречності тієї чи іншої мови.

Також його теорія стверджує, що структура комунікативної компетентності включає в себе :

- 1) граматичну;
- 2) соціолінгвістичну;
- 3) стратегічну;
- 4) дискурсивну компетенції.

Ця теорія слугувала першим поштовхом до подальшого прогресу в галузі викладання іноземної мови.

А. Андрієнко запропонувала модель комунікативної компетентності для студентів технічних закладів вищої освіти [1], до складу якої належать такі компетенції:

- 1) дискурсивна (дає змогу вибудовувати логічні висловлювання в процесі комунікації);
- 2) соціокультурна (характеризує вміння учасників комунікативного процесу адекватно сприймати, розуміти та оцінювати досягнення культурні та наукові інших народів у процесі міжкультурного спілкування);

3) соціально-інформаційна (розвиває вміння виражати критичне ставлення до широкого спектру інформації в процесі міжкультурної взаємодії та побутових сферах діяльності);

4) особистісна (дозволяє в процесі комунікації розкрити індивідуальні цінності, а також бажання індивіда до постійного професійного зростання та самоствердження).

У цьому контексті особливої актуальності набуває спрямованість навчального процесу на розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування в різноманітних життєвих ситуаціях у залежності від мети спілкування, а тобто на формування комунікативної компетентності необхідного рівня.

Значущий внесок у дослідження теорії іншомовної комунікативної компетентності у 1980-х здійснили М. Кеннейл та М. Свейн [11, с. 42–47] (M. Canale and M. Swain). Їхня теорія набула широкого визнання та застосування. Сутність теорії полягає у виділенні чотирьох основних видів компетентності, які, взаємодіючи з системою знань та вмінь, формують комунікацію.

М. Кеннейл та М. Свейн виділяють такі компетентності:

– граматична – рівень засвоєння граматичного матеріалу разом з словниковим запасом, правилами правопису та вимови, побудовою речень;

– соціолінгвістична – вміння доречно використовувати й зрозуміти граматичні форми в різних соціолінгвістичних контекстах для того, щоб виконати окремі комунікативні функції (опис, повідомлення тощо);

– компетентність висловлювання – здатність поєднувати окремі висловлювання в логічне та зв'язне повідомлення, використовуючи для цього різні синтаксичні та семантичні засоби;

– стратегічна – здатність використовувати вербальні та невербальні засоби при загрозі ефективної комунікації в разі «недостатнього» рівня компетентності комуніканта.

Іншомовна комунікативна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які використовуються впродовж професійної діяльності й для самоосвіти та розвитку майбутніх програмістів. Іншомовна комунікативна компетентність – це також інтегративне утворення особистості, яке за наявності достатньо складної структури виступає взаємодією соціокультурної, лінгвістичної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дає змогу спеціалісту як іншомовну, так і міжмовну міжкультурну й міжособистісну комунікацію [5, с. 24]. Власне дослідженням іншомовної професійної комунікативної компетенції займалися: А. Андрієнко [1], Г. Архіпова, Н. Гез [5, с. 24], О. Павленко, Н. Чернова та ін.

Над дидактичними аспектами формування іншомовної комунікативної компетентності та її складових працювали: В. Борщовецька, В. Коростильов, Ю. Пассов, Т. Симоненко, О. Тарнопольський [13, с. 248] та ін.

Структура іншомовної комунікативної компетентності, згідно з дослідженнями Н. Гез [5, с. 24], є складовою поняття «лінгвістична компетентність», а саме в її структурі виокремлюють такі компетенції:

- 1) вербально-комунікативна;
- 2) метакомунікативна;
- 3) дискурсивна;
- 4) соціолінгвістична;
- 5) стратегічна;

Дослідниця Е. Хедлей (A. Hadley) [15, с. 79-86] у своїй праці «Викладання мови в контексті» підкреслює той факт, що іншомовна компетентність лежить в основі комунікативної культури людини, яка займається безпосередньо вивченням іноземної мови. Зокрема, Е. Хедлей наголошує на тому, що комунікативна культура обов'язково включає в себе вже сформовану іншомовну компетентність, тобто внутрішню готовність, а також спроможність до ефективної комунікації іноземною мовою.

Для ефективної комунікації в контексті навчальної діяльності необхідно розуміти та розмежовувати навички та вміння стратегічної компетентності, а також знати чітко окреслені комунікативні стратегії, що входять до її складу, адже стратегічна компетентність є поєднанням навчальної та стратегічної компетентностей, які відіграють роль бази для подальшого формування інших мовних компетентностей [10, с. 50].

До структури стратегічної компетентності варто віднести такі вміння та навички:

- 1) формулювання запитань (запитання з метою уточнення чи корекції);
- 2) співробітництво з іншими учасниками навчального процесу (оцінювання, заохочення, обмін інформацією та взаємонавчання);
- 3) формування динамічного концепту висловлювань;
- 4) співробітництво з просунутими користувачами мови чи носіями мови.

Класифікація Т. Ван-Дейка та В. Кінча вважається однією з загальноприйнятих і включає в себе такі комунікативні стратегії :

- 1) стратегії локальної зв'язності як такі, що націлені на встановлення зв'язків між фактами, викладеними в пропозиціях;
- 2) стилістичні стратегії як такі, що дають змогу добирати та інтерпретувати мовні засоби з огляду на контекст;
- 3) риторичні стратегії як такі, що підвищують ефективність вербальної комунікації й сприяють розумінню дискурсу;
- 4) невербальні стратегії як такі, що необхідні для опрацювання невербальної інформації;
- 5) макростратегії як такі, що дозволяють адресату здогадатися про загальну тематику повідомлення, отримавши лише мінімум інформації;

У практиці спілкування стратегічна компетентність реалізується важливими комунікативними вміннями змінювати власну мовленнєву поведінку згідно з конкретною ситуацією іншомовного професійного спілкування [3, с. 34].

Для того, щоб підготовка майбутніх програмістів була ефективною, саме під час комунікації в межах навчального процесу необхідно володіти основними навичками професійно-орієнтованого спілкування.

Професійно-орієнтоване спілкування – це особлива форма взаємодії людей у процесі окремого виду діяльності, що сприяє встановленню морально-психологічної атмосфери праці та взаємин партнерства між керівниками й підлеглими, між колегами, створює умови для продуктивного співробітництва людей у досягненні вагомих цілей, забезпечуючи успіх загальної справи [4, с. 213].

Основою поділу професійного спілкування на види є ступінь участі або неучасті в ньому мови (усної і писемної). За цією ознакою виокремлюють такі види спілкування:

- 1) вербальне;
- 2) невербальне;
- 3) реальне;
- 4) уявне;
- 5) міжособистісне;
- 6) групове;
- 7) офіційне;
- 8) неофіційне.

Науковці класифікують професійно орієнтоване спілкування програмістів на неофіційне, напівофіційне та офіційне. Характерною особливістю професійно орієнтованого спілкування майбутніх програмістів є те, що їхнє ділове листування та спілкування розподіляється на офіційне й напівофіційне, яке реалізується в колі колег під час безпосередньої комунікації [17, с. 52].

У цьому випадку офіційне спілкування входить до складу професійно орієнтованого.

У професійно орієнтованому спілкуванні повинні домінувати дискурсивні стратегії, адже саме вони контролюють діалог [8]. Власне дискурсивні стратегії регулюють мовленнєві дії співрозмовників, що забезпечує успішну комунікацію.

Існують такі дискурсивні стратегії:

- 1) стратегія самоідентифікації пов'язана з відображенням унікальності особи або групи осіб;
- 2) стратегія соціально-інтеракційного походження – для конструювання соціальних практик у взаємодії суб'єктів;
- 3) стратегія мисленнєво-мовленнєвої сутності;
- 4) стратегія процесуального й результативного аспектів [14, с. 344].

Більше того, монолог також відіграє роль однієї з дискурсивних стратегій, адже створення професійно-спрямованих монологічних висловлювань у сучасних умовах професійної діяльності випускників закладів вищої освіти є одними з основних умінь майбутніх фахівців. Відбір змісту навчання професійного спілкування повинен базуватися на тематиці та ситуаціях спілкування, професійних потребах майбутніх програмістів, а саме в ситуаціях, що зумовлюють необхідність продукування розгорнутих монологічних висловлювань, які мають на меті висловлення власної думки, доведення чи спростування будь-якої тези з обов'язковим використанням фахової лексики для досягнення бажаного результату [14, с. 344].

Отже, стратегічна компетентність в офіційному спілкуванні майбутніх програмістів – це явище, яке вимагає поєднання всіх видів компетентностей для реалізації ефективної комунікації та підготовки висококваліфікованих фахівців тієї чи іншої галузі, поєднання знань, умінь та навичок, необхідних під час навчання та професійної реалізації майбутніх програмістів.

У процесі формування стратегій іншомовного професійно орієнтованого спілкування майбутніх програмістів варто зазначити такі особливості:

- 1) активізацію всіх видів мовленнєвої діяльності з опорою на усне мовлення та письмо;
- 2) забезпечення поетапності та послідовності в процесі оволодіння навчальним матеріалом на всіх рівнях;
- 3) посилення мотивації до навчання через опору на особистісний досвід студентів, забезпечення комунікативності, ситуативності, проблемності навчальних завдань, їхньої практичної корисності;
- 4) професійна спрямованість у процесі формування стратегій іншомовного професійно орієнтованого спілкування під час вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спілкування» [12].

Також варто зазначити основні комунікативні стратегії, які застосовують майбутні програмісти в офіційному спілкуванні, а саме:

- 1) вибір глобального мовленнєвого наміру констатувати факт, сформулювати питання;
- 2) добір компонентів семантики, що відповідають модифікаційним комунікативним значенням;
- 3) визначення обсягу інформації, що припадає на одну тему;
- 4) налаштування висловлювання на певний комунікативний режим – діалогічний, монологічний, розмовний;

На основі цього можна зробити висновок, що комунікативні стратегії, які застосовуються майбутніми програмістами в офіційному спілкуванні цілком націлені на досягнення поставлених цілей.

Отже, стратегічну компетентність можна уважати такою, яка використовуючи вербальні та невербальні комунікативні стратегії здатна запобігти або й взагалі усунути труднощі, котрі можуть виникати в процесі спілкування. Більше того, варто наголосити на тому, що ефективність комунікації та гнучка інтеракція потребують застосування

всього лінгвістичного потенціалу індивіда, а це й визначає важливість розвитку стратегічної компетентності в майбутніх програмістів у процесі вивчення іноземної мови.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні теоретико-методологічного підґрунтя формування стратегічної компетентності в офіційному спілкуванні майбутніх програмістів у закладах вищої освіти України.

Література:

1. Андрієнко А. С. Розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів техніч вузу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ростов-на-Дону. 2007. 27 с.
2. Бігич О. Б., Щербина М. Б. Аспекти гуманізуючого впливу освіти на особистість. *Актуальні проблеми: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара (Дніпро, 25-27 жовтня 2017 р.)*. Дніпро, 2017. С. 76–78.
3. Бодальов А. А. Психологія нової ери, компетентність безпорадності. *Часопис Причорноморського науково-дослідного інституту*. 2017. № 3. С. 34.
4. Гаймз Д. Х. Концепція комунікативної компетентності: основні засади. Лондон: Penguin books, 1972. 213 с.
5. Гез Н. И. Формування комунікативної компетентності як об'єкт зарубіжних методичних досліджень. *Іноземні мови у вищій школі*. 1985. № 7. С. 24.
6. Задорожна І. П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англomовною комунікативною компетенцією: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2012. С. 170–179.
7. Зимня І. А. Ключові компетентності – нова парадигма результату освіти. *Вища освіта сьогодні*. 2003. № 5. С. 34.
8. Китайгородська Г. А. Методичні основи інтенсивного викладання іноземних мов: монографія. Москва: в-во МДУ, 1986. 175 с.
9. Микитенко Н. О. Теоретичні основи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2011. 54 с.
10. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 11–58.
11. Свейн М., Кенел М. Теоретична база комунікативних підходів у процесі викладання другої іноземної мови: прикладна лінгвістика. Оксфорд: Університет Оксфорд, 2002. 1-47 с.
12. Семеряк І. З. Формування стратегії самопрезентації майбутніх програмістів засобами дидактичної гри у процесі навчання іноземної мови професійного спілкування. *Говерла*. 2014. № 34. С. 174–177.
13. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навч. посіб. К.: Фірма «Інкос». 2006. 248 с.
14. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 344 с.
15. Хедлей Е. О. Англійська мова у контексті: навч. посіб. Іллінойс: В-во Heinle & Heinle, 1993. С. 79–86.
16. Чошонов М. А. Застосування технологій у навчальних методиках. *Народна освіта*. 1996. № 7. С. 160.
17. Шандра Н. А. Формування лексичної компетентності у професійно-орієнтованому писемному спілкуванні майбутніх фахівців з інформаційних технологій в умовах магістратури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Тернопільський нац. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019. 52 с.

Khomyk A. Yu.

CONCEPT OF STRATEGIC COMPETENCE IN FORMAL COMMUNICATION OF FUTURE PROGRAMMERS

This article is devoted to analysis of scientific views of domestic and foreign scientists on strategic competence and its main principles as a structural component of foreign language communicative competence. The main points and structure of these principles during the process of educating and training future programmers at universities is also investigated, as well as an analysis

of the structure and determination of communicative competence among existing researches is also analyzed. The article presents the concept of «communicative competence», as well as its structure and main points, which was proposed both by foreign and domestic researchers. Moreover, the structure of foreign language communicative competence as a complex of skills used during professional activities, as well as during self-education and development of future programmers is also researched. Scientific papers of foreign and domestic scientists who had been working upon the didactic aspects of foreign language communicative competence and its components are analyzed. What is more, in our modern world there is an urgent need of researches in branch of professionally-oriented communication, which serves as a basis during the process of interaction with future specialists, as well as attention should be paid to importance of strategic competence among future programmers during the process of language learning. In article the structure of strategic competence in the context of official communication among future programmers has been clarified and analyzed, as well as the analysis of professionally-oriented communication and its direct influence on further communication. The communicative strategies and skills necessary for future programmers in order to achieve their goals, as well as their impact on the effectiveness of official communication among future programmers are also analyzed.

Key words: foreign language communicative competence, strategic competence, structure, native language, foreign language.

Дата надходження статті: «18» квітня 2019 р.

УДК 378: 811.161.2

Чабан Н. І.*

ДЕСКРИПТИВНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КУЛЬТУРОЛОГІВ

Статтю присвячено проблемі використання дескриптивних методів у процесі практичної роботи майбутніх культурологів із фаховими текстами на заняттях з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Опис та аналіз різноманітних культурних процесів і явищ відіграє важливу роль у професійній праці сучасного культуролога, що активізує проблему використання дескриптивних методів у процесі української мовної підготовки майбутніх культурологів.

Доведено педагогічну ефективність дескриптивних методів структурування культурологічної інформації, мовного аналізу культурологічних характеристик художнього твору й описового узагальнення проаналізованих фактів у формі культурологічного тексту. У процесі структурування культурологічної інформації пропонувались завдання з виділення структурних мовних одиниць у фахових текстах із описом художнього твору. Мовний аналіз культурологічних характеристик художнього твору передбачав пошук у фаховому тексті синонімів, паронімів, омонімів і найпоширеніших дієслівних форм із опису культурних процесів та явищ. Описове узагальнення проаналізованих культурологічних фактів містило складання різних форм фахової документації з професійної праці культуролога.

Дескриптивні методи практичної роботи на заняттях з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» було апробовано для студентів факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету, які навчаються за напрямом «Культурологія». Порівнювались навчальні досягнення студентів різних років української мовної підготовки. Отримані педагогічні результати довели навчальну ефективність застосування розглянутих груп дескриптивних методів у процесі засвоєння лексики й термінології культурологічного фаху, вироблення навичок сприйняття й відтворення культурологічних текстів, їх редагування й коригування.

*© Чабан Н. І.